

MAREK ŻAK

SPÓR O ŚWIĄTYNIĘ.
O LOSACH KOŚCIOŁA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY
W LEGNICY PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Zdecydowana większość mieszkańców przedwojennej Legnicy była wyznania ewangelicko-augsburskiego¹. Drugim, pod względem ilości wiernych, wyznaniem w mieście był katolicyzm. W Legnicy funkcjonowały wówczas dwie świątynie katolickie – Johanneskirche (obecnie kościół św. Jana) i Dreifaltigkeitskirche (kościół Świętej Trójcy)². Sytuacja uległa diametralnej zmianie po zdobyciu miasta przez Armię Czerwoną w lutym 1945 r.³ Wówczas miasto zostało opuszczone przez większą część mieszkańców, na miejsce których po kilku miesiącach zaczęła napływać ludność polska⁴. Legnica wraz z innymi terenami tzw. Ziemi Odzyskanych została przyłączona do odrodzonego po II wojnie światowej państwa polskiego.

---

¹ L. NOWAK. *Organizowanie życia kościelnego na ziemiach zachodnich w latach 1945-1950 na przykładzie Legnicy*. „Szkice Legnickie” 28:2007 s. 75.

² S. KUSIK. *Dzieje Kościoła Katolickiego w Dekanacie Legnickim w latach 1945-1986*. Legnica 1998 s. 48.

³ O zdobyciu Legnicy: J. ASAŁÓW. *Jak to było. Zajęcie Liegnitz przez Armię Czerwoną w 1945 r.* „Szkice Legnickie” 36:2015 s. 111-122. O Legnicy po zajęciu jej przez Armię Czerwoną: *Legnica. Zarys monografii miasta*. Red. S. Dąbrowski. Legnica 1998 s. 408-435.

⁴ S. KUSIK. *Przeobrażenia ludnościowe na ziemi legnickiej, wałbrzyskiej i jeleniogórskiej po II wojnie światowej*. W: *Dziedzictwo wiary diecezji legnickiej*. Red. S. Araszcuk. Legnica 1997 s. 119-121.

Pozostała w mieście ludność niemiecka miała być w krótkiej perspektywie czasu przesiedlona na Zachód⁵.

Napływająca na te tereny ludność polska była w ogromnej części katolikami (inne wyznania stanowiły margines)⁶. Stało się jasne, że dotychczasowe porządki życia religijnego, dotyczące chociażby przydziałów obiektów religijnych na terenie miasta, będą musiały ulec poważnej korekcie. Z każdym tygodniem do Legnicy przybywały kolejne setki, a nawet tysiące polskich osadników-katolików, których potrzeby duchowe musiały zostać zaspokojone. Praktycznie przez cały ten czas na terenie miasta funkcjonowały dwie dawne świątynie katolickie. Początkowo były prowadzone w dalszym ciągu przez duchownych niemieckich, którzy opuścili miasto dopiero w połowie 1946 r.⁷ Stały wzrost ludności polskiej wymógł potrzebę dalszej rozbudowy sieci parafialnej w mieście. Władze kościelne były wówczas zainteresowane przejęciem dwóch świątyń, które przed wydarzeniami z 1945 r. należały do gminy ewangelicko-augsburskiej – Die Peter-Paul Kirche (obecnie kościół pw. św. Piotra i Pawła) oraz Die Liebfrauenkirche (obecnie kościół Najświętszej Marii Panny). Były to zarazem dwa najbardziej reprezentacyjne kościoły protestanckie w przedwojennej Legnicy. Uważano, że potrzeby nielicznej grupy polskich ewangelików mogą być realizowane w jednej z dwóch pozostałych świątyń protestanckich w mieście – w należącym przed wojną do staroluteran Martinskirche (obecnie Cerkiew Zmartwychwstania Pańskiego) oraz w ewangelickim Kaiser-Friedrich-Gedächtnis-Kirche (obecnie kościół św. Jacka).

Na początku 1948 r. przyszyły Kościół św. Piotra i Pawła został przekazany legnickim katolikom. Wiosną tego samego roku stał się świątynią nowej, trzeciej parafii rzymskokatolickiej w Legnicy⁸. Jej pierwszym proboszczem został ks. Tadeusz Łączyński⁹. Jednak druga świątynia, decyzją władz wojewódzkich z 17 marca 1947 r., została przyznana nielicznej i skromnie funkcjonującej polskiej gminie ewangelickiej, za której działalność odpowiedzialny był wówczas pastor Jan Zajączkowski¹⁰.

Wywołało to protesty zarówno lokalnych władz kościelnych, jak również władz miejskich z prezydentem miasta na czele. Włodarze miasta zaangażowali się w próby „odzyskania” świątyni. Nie chodziło tutaj jedynie o poprawę warunków

---

⁵ Zob. S. JANKOWIAK. *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945-1970*. Warszawa 2005.

⁶ L. NOWAK. *Życie religijne Legnicy 1945-1992*. W: *Studia z dziejów Kościoła katolickiego w Legnicy*. Wrocław – Legnica 1997 s. 83.

⁷ TENŻE. *Organizowanie życia kościelnego* s. 93-120.

⁸ Dekret. „Wiadomości Kościelne” 4:1948 nr 3-5 s. 63.

⁹ J. MANDZIUK. Ks. *Tadeusz Łączyński*. „Szkice Legnickie” 14:1988 s. 171.

¹⁰ J. ZAJĄCZKOWSKI. *Moje refleksje z 40-letniej działalności w parafiach i zborach na terenie na zachód od Wrocławia na Dolnym Śląsku w organizowaniu polskich ewangelicko-augsburskich placówek kościelnych* (kserokopia maszynopisu przekazana przez A. Szczepankiewicz-Battek).

życia religijnego legnickich katolików. Istniały inne, z perspektywy komunistycznych władz, bardziej istotne przyczyny takiej reakcji. Ewangelików kojarzono wówczas jednoznacznie z Niemcami i objęcie przez nich we władanie ważnej świątyni w centrum miasta było niejako zaprzeczeniem całego procesu „repolonizacji” Ziemi Odzyskanych. A na to komuniści zgodzić się nie mogli.

Władze kościelne w wysłanej przez siebie korespondencji swoje racje oparły na dwóch zasadniczych argumentach:

1. Kościół Najświętszej Marii Panny był za duży jak na potrzeby nielicznej grupy ewangelików, a zarazem idealny dla stale powiększającej się rzeszy katolickiej w mieście.
2. Kościół powstał pierwotnie jako świątynia katolicka, a dopiero w czasach reformacji stał się świątynią protestancką i powinien wrócić do „prawowitych” właścicieli.

Kiedy działania w czynnikach wojewódzkich zawiodły, strona kościelna zwróciła się bezpośrednio do władz centralnych (Ministerstwa Ziemi Odzyskanych w Warszawie). Jednakże, pomimo tak szeroko zakrojonych starań na rzecz przejęcia tego kościoła, decyzja o przyznaniu świątyni ewangelikom nie została anulowana. Kościół Najświętszej Marii Panny do dnia dzisiejszego należy do legnickiej parafii ewangelicko-augsburskiej.

Nr 1.

1947 maj 2, Legnica – *Wyciąg z protokołu posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy*¹¹

[Pieczęć Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy]

U c h w a ł a

(wyciąg z protokołu posiedzenia MRN w Legnicy z dn. 28.IV.1947 r.)

Miejska Rada Narodowa po rozpatrzeniu sprawy oddania przez Ob.[ywatela] Wojewodę Wrocławskiego w tymczasowy zarząd kościoła N.[ajświętszej] P.[anny] Marii ewangelikom polskim w Legnicy przyszła do przekonania, że ze względu na potrzeby mieszkańców miasta wyznania rzymsko-katolickiej teraz i w przyszłości kościół ten nie powinien być zabrany gminie rzymsko-katolickiej, ponieważ liczba ewangelików polskich w mieście i powiecie jest nadzwyczaj niska, licząca zaledwie kilkanaście osób i nie ma żadnej nadziei, ażeby kiedykolwiek wzrosła do poważniejszej liczby. Natomiast ludność rzymsko-katolicka szybko wzrasta i kościół ten

¹¹ Cały dokument znajduje się w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Oddział w Legnicy. Sygnatura: AP Lg 63/10 k. 74-77.

będzie dla niej i w niedalekiej przyszłości konieczny, przy czym nie należy także zapominać i o tym, że jest to najstarszy kościół rzymsko-katolicki w Legnicy i jako taki powinien pozostać.

Przewodniczący:
/-/ Podoba Jan.

Legnica, dnia 2. maja 1947 r.

Za zgodność:
[podpis nieczytelny]

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Zespół nr 331 VI/660 k. 2.

Nr 2.

1947 wrzesień 11, Legnica – *Pismo kierownika Urzędu Dziekańskiego w Legnicy Ks. Stanisława Sadowskiego do Wojewody Wrocławskiego Stanisława Piaskowskiego*

Legnica 11 czerwca 1947 r.

Urząd Dziekański Legnicki
L. dz. 240/47

Do
Obywatela Wojewody Piaskowskiego
we Wrocławiu.

Decyzją Województwa Wrocławskiego Nr Sp III/3/47 z dnia 17 marca 1947 r. oddano kościołowi ewangelicko-augsburskiemu znajdujący się w Legnicy przy Placu Mariackim kościół Panny Marii tzw. Liebfraukirche.

Jako dziekan katolicko-polski powiatu legnickiego wnoszę niniejszym przeciw powyższej decyzji Województwa odwołanie, prosząc jej cofnięcie, względnie skierowanie do rozpatrzenia Wydziałowi Wojewódzkiemu.

Na poparcie mego wniosku pozwolę sobie podać następujące racje:

- 1) Kościół Panny Marii w Legnicy jest starożytnym kościołem katolickim, piastowskim z 13-go wieku, zagarniętym przez protestanckich Niemców w czasie reformacji Lutera, czego nie tają sami Niemcy.
- 2) Legnica jest dziś miastem o 40.000 ludności polsko-katolickiej, która potrzebuje co najmniej 5 kościołów, podczas gdy tzw. ewangelicy polscy nie mają w całym powiecie legnickim nawet 500 wyznawców, więc w najlepszym razie

wystarczyłyby im naprawdę, kościół protestancki tzw. Kaiser-Friedrichskirche¹² nad rzeką Kocawą¹³ w Legnicy.

/Ks. Stanisław Sadowski/
Dziekan legnicki.

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Zespół nr 331 VI/660 k. 2.

Nr 3.

1947 czerwiec 24, Legnica – *Pismo Zarządu Miejskiego w Legnicy do Wojewody Wrocławskiego Stanisława Piaskowskiego*

[pieczęć Zarządu Miejskiego w Legnicy]
L. dz. I. O. Sekr. Prez. 10/215/47.

Legnica, dnia 24 czerwca 1947 r.

Do
Obywatela Wojewody Wrocławskiego
we Wrocławiu

[...] Zarząd Miejski na swym posiedzeniu w dniu 17.VI.br. postanowił zwrócić się z prośbą do Obywatela Wojewody o zmianę decyzji z dnia 17.III.1947 r. Nr. SP. III/3/5/47 i zarządzenie zwrócenia kościołowi katolickiemu, a tym samym i ludności katolickiej kościoła Panny Marii przy Placu Mariackim w Legnicy.

Zarząd Miejski stwierdza, że kościół ten był katolickim, a świadczy o tem jego wezwanie.

Kościół ten jako katolicki był za czasów piastowskich ostoją polskości i jako taki może stanowić ważną broń w zadokumentowaniu polskości ziemi legnickiej.

Oddanie tego kościoła w ręce protestantów świadczyłoby o tem, że my Polacy nie potrafimy zachowywać i pielęgnować pamiątek historycznych Polski. Protestanci bowiem na ziemiach zachodnich byli i są uważani wszędzie za Niemców.

Dla uspokojenia opinii publicznej Zarząd Miejski prosi Obywatela Wojewody o zmianę decyzji w tej sprawie.

[pieczęć Zarządu Miejskiego w Legnicy]

Prezydent Miasta
[podpis nieczytelny]
Mgr. Szafarczyk

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Zespół nr 331 VI/660 k. 3.

¹² Kościół pw. św. Jacka.

¹³ Kaczawa.

Nr 4.

1947 sierpnia 16, Legnica – *Pismo Proboszcza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Legnicy do Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego Wrocławskiego*

Legnica, dn. 16 VIII 1947 [r.]

Proboszcz
Kościoła Ewang.-Augsb.
w Legnicy
ul. Powstańców 7

Do
Urzędu Wojewódzkiego Wrocławskiego
Wydział Społeczno-Polityczny

L. dz. 102/47

W r o c ł a w
Pl. Grunwaldzki

Dowiedziawszy się o staraniach ze strony Kurji Biskupiej, w celu rewindykacji kościoła przy Placu Marjackim w Legnicy wyjaśniam, co następuje:

Kościół ten nie jest tym samym, który zbudowali katolicy, gdyż stary kościół uległ trzykrotnemu spaleni i został od podstaw wzniesiony przez ewangelików.

Gdyby to nie było wystarczającym argumentem do zachowania tegoż kościoła, proponują zamianę jego na kościół Piotra i Pawła znajdujący się na rynku, gdyż kościół ten został całkowicie i bezspornie wzniesiony przez ewangelików, a jest obecnie używany przez Kościół Rzymsko-Katolicki.

Odписy otrzymują:

[pieczęć parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Legnicy]

1) Pełnomocnik Konsystorza

[czytelny podpis]

Kościół Ewang. Augsb.

we Wrocławiu

2) Starostwo Pow. Legnickie

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Zespół nr 331 VI/660 k. 6.

Nr 5.

1947 grudnia 16, Legnica – *Pismo kierownika Urzędu Dziekańskiego w Legnicy Ks. Stanisława Sadowskiego do Ministerstwa Ziem Odzyskanych w Warszawie*

Legnica, dnia 16. grudnia 1947 [r].

Polsko-Katolicki
Urząd Dziekański
w Legnicy
L: 1332/47

Do
Ministerstwa Ziem Odzyskanych
w Warszawie.

Zarządzeniem z dnia 17. Marca 1947 r. Nr. Sp. III/3/5/47 przyznał Referat Społeczno-Polityczny przy Urzędzie Wojewódzkim we Wrocławiu kościół Mariacki w Legnicy (tzw. Liebfrauenkirche) gminie wyznaniowej polsko-ewangelicko-augsburskiej.

Imieniem licznej rzeszy Polaków-katolików Legnicy i miejscowości podmiejskich upraszam o anulowanie wzmiankowanego zarządzenia Wojewódzkiego Referatu Polityczno-Społecznego i przyznanie kościoła Mariackiego nam Katolikom-Polakom z następujących powodów:

- 1) Kościół Mariacki (jak już sama jego nazwa wskazuje) jest kościołem pokatolickim, zbudowanym w latach 1363-86, rozszerzonym w latach 1450-1468, zabranym przez wyznawców nauki Lutera w r. 1524 [...].
- 2) Liczba Polaków-katolików w Legnicy i [w] wioskach podmiejskich, grawitujących ku miastu, jak: Wielkie Piekary, Stare Piekary, Bartoszów, Pątnów, Humice, Nowosiółki – wynosi 50 000 dusz, posiadających zaledwie 2 katolickie świątynie: św. Jana i św. Trójcy, podczas gdy liczba Ewangelików-Polaków w całym powiecie legnickim nie przekracza 500.
- 3) Polacy-ewangelicy mają do dyspozycji i mogą zaraz objąć prawdziwie ponieemiecki protestancki kościół nad rzeką tzw. Kaiser Friedrich-Gedächtniskirche¹⁴, zbudowany w r. 1908, nie nadający się do użytku katolików całą swoją budową i planem i za blisko położony kościoła św. Trójcy.
- 4) Kościół Mariacki jest pilnie potrzebny jako garnizonowy i szkolny.

[pieczęć Urzędu Dziekańskiego w Legnicy]

[podpis nieczytelny]
/-/ Ks. Stanisław Sadowski
Dziekan Legnicki.

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Zespół nr 331 VI/676 k. 291.

¹⁴ Kościół pw. św. Jacka.

Nr 6.

1948 lutego 16, Wrocław – *Pismo Administratora Apostolskiego Dolnego Śląska Ks. Karola Milika do Ministerstwa Ziem Odzyskanych w Warszawie*

Administracja Apostolska
Dolnego Śląska
P.K.O VIII.-115

Wrocław, dnia 16. lutego 1948 r.
Plac Strzelecki 22

L. dz. 5/48

Do
Ministerstwa Ziem Odzyskanych
W W a r s z a w i e
przez
Urząd Wojewódzki Wrocławski
Wydział Społeczno-Polityczny
w e W r o c ł a w i u

[...]

Świątynia, o którą ubiega się obecnie parafia rzym.-kat. była własnością Kościoła katolickiego i dopiero w okresie reformacji przeszła w używanie ewangelików.

[...]

Popieram usilnie starania parafii w Legnicy o odzyskanie utraconej świątyni i proszę o przychylne załatwienie przedłożonej petycji.

[pieczęć Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska]

Administrator Apostolski
[podpis nieczytelny]
Ks. Dr Karol Milik

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Zespół nr 331 VI/676 k. 126.

Nr 7.

1948 sierpnia 9, Wrocław – *Odpis pisma Urzędu Parafialnego Kościoła p.w. św. Trójcy w Legnicy do Referatu Majątkowego Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska we Wrocławiu*

Administracja Apostolska Dolnego Śląska
P.K.O. VIII – 115
L. DZ. 5648/48

Wrocław, dnia 9 sierpnia 1948 r.
Plac Strzelecki 22

Odpis!

Urząd Parafialny
Św. Trójcy
W Legnicy, dnia 4. Sierpnia 1948 r.
L.dz. 283/48

Do
Najprzewielebniejszej Administracji Apostolskiej
Dolnego Śląska Referat Majątkowy
Wrocław.

[...] donoszę, że na terenie Legnicy przebywa dotąd jeszcze pewna ilość Niemców-ewangelików, zajętych w sowieckich zakładach pracy. Dla tych Niemców odprawia nabożeństwa niemiecki pastor Stoekel w kościele ewangelickim w Legnicy przy ul. św. Kingi, t. zw. Martin Lutherskirche. Ten kościół mogący pomieścić około 600 osób, będzie niebawem /po wyjeździe Niemców/ wolny i będzie mógł być użytym dla potrzeb religijnych Polaków-ewangelików w Legnicy.

Pastor Zajączkowski opowiadał niedawno ks. Łączyńskiemu /z którym zna się osobiście/, że z Miejskiego Biura Ewidencji Ludności otrzymał dane statystyczne dotyczące Polaków-ewangelików, których liczba nie przekracza 60-ki. Oficjalnie podają tutejsi Ewangelicy-Polacy, że ich parafia w Legnicy, obejmujące co najmniej cały powiat legnicki liczy 180 dusz. Na nabożeństwach ewangelickich w kościele N.[ajświętszej] Marii Panny bywa w najlepszym razie 30 osób. Dla tej grupki w/w Martin Luthera Kirche będzie wystarczający. /.-/ Ks. Stanisław Sadowski – dziekan.

Za zgodność odpisu:

[pieczęć Referenta ds. majątkowych Admin. Apostolskiej na Dolnym Śląsku]

[podpis nieczytelny]

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Zespół nr 331 VI/677 k. 129.